

המדיניות הרפובליקנית הזדמנויות

השואבים את עוצמתם מבני עמם שזכו לעצמאות. איראן פגיעה במיוחד לתופעה זו לאור העובדה שכמחצית מאוכלוסייתה אינה ממוצא פרסי, ושכין רבע לשליש מתושביה הינם ממוצא אזרי.

מדיניותה של איראן כלפי הרפובליקות המוסלמיות החדשות של חבר המדינות חשפה את ההתנגשות התמידית בין יעדיה האידאולוגיים המוצהרים של הרפובליקה האיסלאמית לבין האינטרסים שלה כמדינה. הדוגמא הבולטת לכך היא עמדתה בסכסוך בין ארמניה הנוצרית לבין אזרבייג'אן המוסלמית-שיעית על השליטה בנגורנוקרבאך. איראן נוטה לתמוך בפועל בארמניה כדי שאזרבייג'אן תישאר טרודה בסכסוך דמים, שיקשה עליה להפוך למקור משיכה עבור האזרים באיראן, ושיהפוך אותה לחשופה יותר לתכתיביה של טהראן.

ככלל נראה, כי קרבה לאומית משפיעה יותר על יחסיה של איראן עם עמי האיזור באסיה התיכונה ובקווקז מאשר קרבה דתית: לאיראן יחסים מיוחדים עם הקבוצות דוברות הפרסית באיזור, דוגמת הטג'יקים ובני המיעוט הטאליסי (מרבית עמי האיזור הם דוברי שפות טורקיות). לעומת זאת, לאיראן יחסים בעייתיים ביותר עם האזרים, שהינם שיעים – כאמור בעיקר על רקע יחסה של טהראן לבני קבוצה זאת המתגוררים באיראן. ההבחנה בין שיעים לסונים אינה משפיעה באופן משמעותי על הפעילות האיראנית במרחב. מרבית התושבים המוסלמיים של אסיה התיכונה ושל הקווקז, לרבות חלק מכוהני הדת, אינם רגישים להבדלים בין הסונה לשיעה עקב הידע המועט שיש להם על האיסלאם.

מאמר זה ידון בהזדמנויות שנוצרו לאיראן להרחיב את השפעתה במדינות המוסלמיות החדשות באסיה התיכונה ובקווקז, באתגרים לשלטונה הנובעים מהאירועים באיזור זה ובהשלכות היחסים בין הצדדים על קשריהם עם ארצות-הברית ועם רוסיה.

בעקבות התפרקות ברית-המועצות והקמתן של שש מדינות מוסלמיות בשטחה רבו ההערכות, כי המדינות החדשות תשמשנה קרקע פורייה להשרשת אידאולוגיות רדיקליות. מי שהעריכו כך טענו כי נוצר "זאקום" שלטוני במדינות החדשות באסיה התיכונה ובקווקז, ועקב מוצאם המוסלמי של רוב תושבי האיזור נוצרו תנאים למילוי ה"חלל" בחלק מהמדינות על-ידי האיסלאם, ונוצרה הזדמנות לאיראן לבסס את השפעתה ואת נוכחותה במרחב. פרשנים רבים תיארו את הרפובליקות המוסלמיות כזירת מאבק בין השפעה איראנית להשפעה טורקית על קביעת דגם החברה: האם זו תהיה חברה על בסיס איסלאם קיצוני או על בסיס לאומיות חילונית?

עם חלוף הזמן התברר, כי בעקבות התפרקות ברית-המועצות לא נוצר "חלל שלטוני" במדינות המוסלמיות החדשות באסיה התיכונה ובקווקז בזכות קיומו של מבנה כוח מסורתי, המתבסס על קבוצות אזוריות ומשפחתיות – מבנה שעליו ביססה מוסקבה את שלטונה באיזור בתקופה הסובייטית. אותו מבנה כוח מסורתי שומר על מידה רבה של המשכיות על אף קריסת ברית-המועצות ומשמש בלם למאמצים של מדינות מזרח תיכוניות – ובראשן איראן – לייצא את השפעתן לאיזור. כמו כן התברר, כי על אף ההישגים הרבים בהרחבת ההשפעה באיזור של גורמים מזרח תיכוניים, לרבות איראן, אין המדינות החדשות מעוניינות לאמץ שום מודל זה, אלא לבסס את עצמאותן החדשה.

יתר על כן, התברר כי ההשפעה בין מדינות המזרח התיכון לבין הרפובליקות המוסלמיות החדשות הינה דריסטרית: מדינות המזרח התיכון משפיעות על הרפובליקות המוסלמיות החדשות, אך בה בעת הן מושפעות מהאירועים המתרחשים ברפובליקות אלה. במילים אחרות: בעקבות הקמת המדינות המוסלמיות החדשות נוצרו לא רק הזדמנויות למדינות המזרח התיכון, אלא גם סיכונים – במיוחד של מיעוטים לאומיים,

האיראנית כלפי המוסלמיות: וסיכונים

רס"ן ב'

הזדמנויות

רווחים פוטנציאליים ומנוף השפעה במרחב. עקב החרם לא תשתתף איראן בפיתוח שדות הנפט העיקריים בים הכספי (באזרבייג'אן ובקזחסטאן), והוחלט לא להעביר צינור נפט דרך שטחה של איראן להובלת הנפט לשווקים בחר'ל, אף שנתיב זה הינו הנוח ביותר מבחינה גיאוגרפית. לעומת אזרבייג'אן וקזחסטאן, הכריזה טורקמניסטאן כי החליטה להעביר צינור גז דרך שטח איראן לטורקיה ולשווקים באירופה, אם כי עקב קשיי מימון טרם ננקטו צעדים קונקרטיים לבניית הצינור. כמו כן הסכימו באחרונה קזחסטאן ואיראן על הסדר, שבמסגרתו תספק קזחסטאן נפט לערים הצפוניות של איראן תמורת רווחים המופקים מנפט איראני שמיוצא מהמפרץ הפרסי. גורמים אמריקניים ונאיתנו כי לא יראו בכך הפרה של החרם על איראן. אף על פי כן נוהגת איראן לנפנף בהסכמים אלה כדי להמחיש את "כישלונן" של החרם האמריקני עליה.

מאז זכו הרפובליקות בעצמאות, מפנה טהראן מאמצים מיוחדים לחיזוק הארגונים האזוריים, שבהם חברות איראן והמדינות המוסלמיות – ארגונים המחזקים את קשריה עם המדינות המוסלמיות של חבר המדינות, ובראשם הארגון לשיתוף פעולה אזורי (אק"ו), שבו חברות כל מדינות אסיה התיכונה, אזרבייג'אן, איראן, טורקיה, פקיסטאן ואפגניסטאן. על אף הכינוסים הרבים של חברות הארגון לא נראה שהוא הצליח לטפח שיתוף פעולה מעבר לזה שהתפתח במישור הבילטרלי. אולם בזכות הארגון ופעילותו יכולה איראן להראות שאינה מבודדת מבחינה מדינית או כלכלית.

איראן גם מציעה למדינות שונות, דוגמת הודו ומדינות אירופה, לשמש גשר בינן לבין הרפובליקות המוסלמיות באסיה התיכונה במטרה לחזק את השפעתה ברפובליקות, לזכות ברווחים כלכליים, לגרום לרפובליקות להיות תלויות בה ולהפחית את בידודה המדיני.

עצמאות הרפובליקות המוסלמיות של חבר המדינות, המורכבות בעיקר מאוכלוסיות מוסלמיות לא ערביות, וכניסתן לפורומים המוסלמיים חיזקו את ביטחונה של

מאז שזכו בעצמאותן, הפכו הרפובליקות המוסלמיות החדשות באסיה התיכונה ובקווקז למוקד של מאמצים מצד איראן להרחיב את השפעתה "רלייזא" להן את המהפכה. סביר להניח כי התפתחות זו מצמצמת את המשאבים העומדים לרשות איראן לייצוא המהפכה לאזורים אחרים, למשל למדינות במזרח התיכון.

ההישג העיקרי של טהראן ברפובליקות אלה הינו בתחום התשתית. לרפובליקות המוסלמיות באסיה התיכונה ובקווקז אין מוצא לים הפתוח,² ואיראן היא עבורן מוצא נוח להעברת סחורות. איראן משקיעה מאמצים רבים כדי ליצור קשרי תשתית עם שכנותיה הצפוניות – לרבות כבישים ומערכות טלפונים. בטקס חגיגי שנערך במשך חנכה (ב' 14 במאי 1996) ההנהגה האיראנית – בהשתתפות כל המנהיגים של מדינות אסיה התיכונה והקווקז – מסילת ברזל בקטע בין משהד לעיר סאראקס (בגבול עם טורקמניסטאן). הקטע החדש מחבר את רשת מסילות הברזל באיראן עם זו שבאסיה התיכונה. התפתחות זו תאפשר להגדיל את מעבר הסחורות והאנשים בין הצדדים.

איראן הצליחה לבנות קשרים כלכליים ענפים עם המדינות המוסלמיות החדשות, והיא בין שותפות הסחר העיקריות של אזרבייג'אן ושל טורקמניסטאן. עם זאת, לא נראה כי קשרים אלה משמשים את טהראן ככלי לבניית אהדה כלפי איראן בקרב המוסלמים של אסיה התיכונה ושל הקווקז, מאחר שרוב פעילותה הכלכלית באיזור מתנהלת על בסיס עסקי, והסיוע האיראני לשכנותיה הצפוניות מוגבל. לכן אופי פעילותה הכלכלית של איראן באיזור יכול לחזק את דימויה כמדינה השואפת לנצל את מדינות האיזור ולא לסייע להן.³

החרם שהטילה ארצות-הברית (באפריל 1995) על איראן מונע מגורמי מסחר אמריקניים להשתתף בפרויקטים שבהם מעורבת טהראן. כתוצאה מכך נמנעו מאיראן

שלא לפגוע ביחסים הדו־צדדיים עם המשטרים הקיימים ברפובליקות, אשר אחדים מהם – דוגמת המשטר באוזבקיסטאן – תופסים את הפעילות האיראנית במדינותיהם כעוינת וכמאיימת ונאבקים בה.

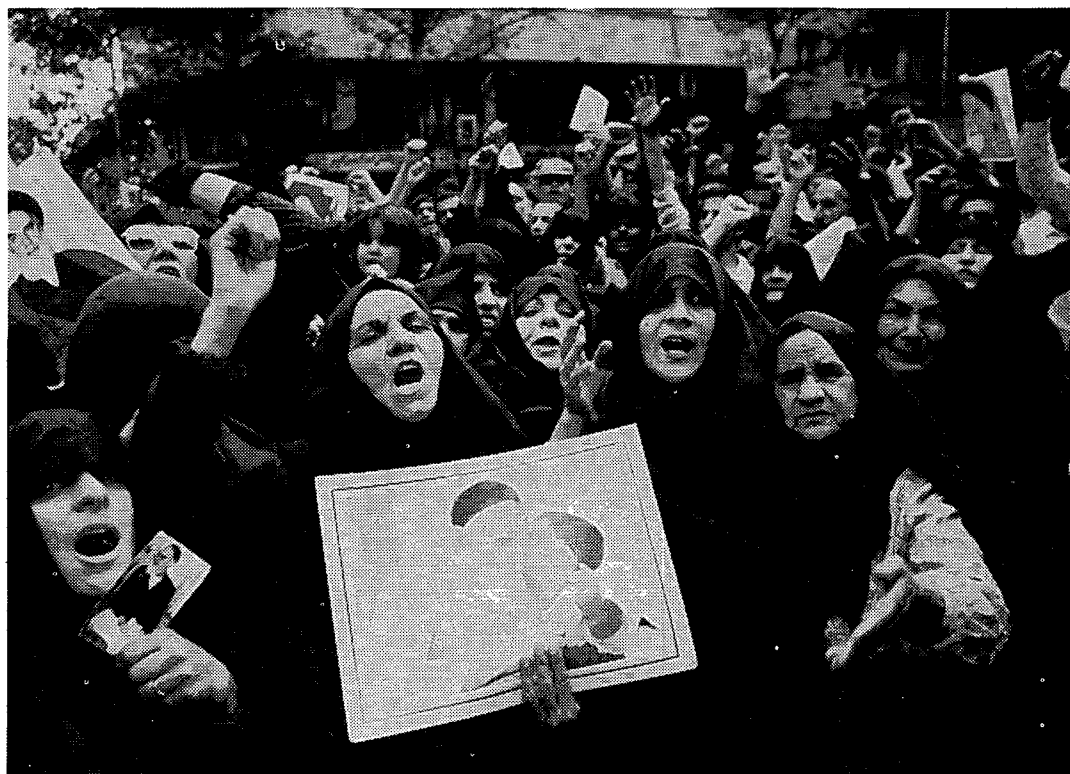
איראן נוקטת זהירות בפעילותה החתרנית באיזור ומסייעת לגורמים חתרניים ברפובליקות רק כאשר היא מעריכה שסיכוייה להצליח טובים מאוד. למשל, בניסיון הראשון (סוף '91-תחילת '92) של מפלגת התחייה האיסלאמית לעלות לשלטון בטג'יקיסטאן היא לא זכתה לתמיכה ממשית מאיראן. אך בעקבות היחלשותו של המשטר בדושנבה בשל מלחמת האזרחים בטג'יקיסטאן החלה איראן – לטענת העיתונות ברוסיה – לתמוך באופוזיציה הטג'יקית האיסלאמית. על פי דיווחים אלה כללה תמיכה זו הספקת אמל"ח למורדים ממפלגת התחייה האיסלאמית, אשר פועלים – בין היתר – נגד הכוחות הרוסיים השומרים על גבול טג'יקיסטאן-אפגניסטאן. לפי העיתונות האיראנית, מרבית ראשיה של מפלגת התחייה האיסלאמית הטג'יקית מתגוררים כיום באיראן. נראה כי קיימים סיכויים סבירים שבחודשים הקרובים תוקם ממשלת קואליציה בדושנבה בהשתתפות האופוזיציה האיסלאמית. שילובה של האופוזיציה האיסלאמית בשלטון יאפשר לאיראן להרחיב את השפעתה ואת נוכחותה בטג'יקיסטאן, שכן גורמי האופוזיציה חשים מחויבות לגמול לאיראן על התמיכה בהם.

איראן בגופים אלה, שכן גדל בהם הייצוג של גורמים לא ערביים.

עצמאותן של הרפובליקות המוסלמיות של חבר המדינות פתחה לאיראן הזדמנויות רבות בתחום החימוש. רפובליקות אלה הן מקור פוטנציאלי לאמצעי לחימה קונוונציונליים (בעיקר משומשים), לשיפוצי נשק ולטכנולוגיות לייצור נשק. עד לפינוי (באפריל 1995) של הנשק הגרעיני מקזחסטאן להשמדה ברוסיה רווחו בעיתונות המערבית כתבות שדיווחו על מכירת ראשי נפץ גרעיניים מקזחסטאן לאיראן, אך לא סביר להניח כי אכן אירעה העברה מסוג זה – במיוחד לאור העובדה שממשלת קזחסטאן נאבקה נגד עסקות כאלה. יחד עם זאת אין לשלול את האפשרות שהועבר חומר בקיע מקזחסטאן לאיראן. באחרונה (מאי 1995) דווח בעיתונות הקזחית על ניסיון להבריה לגורמים איראניים חומר בקיע ממפעל לעיבוד אורניום בקזחסטאן. בנובמבר 1994 ניהלה ארצות-הברית את "מבצע ספיר", ובמסגרתו פונו כמות גדולות של אורניום מועשר מקזחסטאן. אחד היעדים המוצהרים של מבצע זה היה "למנוע את הגעתו לידי גורמים קיצוניים כאיראן".

פעילותה של איראן להרחיב את השפעתה – ובמיוחד הדתית – בקרב המוסלמים של חבר המדינות מאופיינת באורך רוח. איראן חותרת לחזק את מעמדה שלה ואת כוחם של הגורמים הפר-איראניים ולחזק את האיסלאם במרחב לטווח הארוך. זאת תוך הקפדה בטווח המיידי

נשים איראניות מתאבלות ביום ה-40 למות חומייני – 12.7.1989

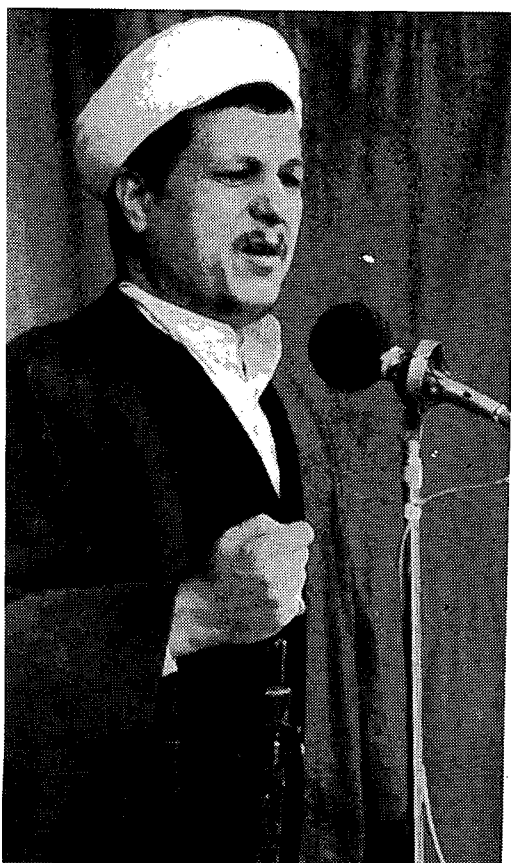

במהלך השנה האחרונה נערכו מספר הפגנות בטבריה (עיר איראנית שמרבית אוכלוסייתה אזרית) במחאה על קיפוחם ועל אפלייתם של האזרים. רוב ההפגנות נערכו באוניברסיטת טבריה. על פי "תוראן", אזרים באיראן גם קוראים להקמת בתי-ספר במדינה בשפה האזרית.

במהלך מאי השנה התרחשו האירועים הדרמטיים ביותר בהקשר של עליית הלאומיות האזרית. על רקע הבחירות לפרלמנט האיראני אירעו הפגנות גדולות של אזרים ונעצרו פעילים אזריים רבים באיראן. על פי העיתונות באזרבייג'אן, ההפגנות פרצו על רקע התחושה כי מועמדים אזריים רבים לא הורשו להשתתף בבחירות, ושאלה מהנבחרים האזריים היותר לאומניים נאלצו להתפטר לאחר בחירתם. בתגובה להפגנות – כך דיווחה "תוראן" – תוגברו כוחות הביטחון בחבלים האזריים של איראן, ואזרים איראניים רבים נעצרו. גם דווח שהאיראנים הוציאו להורג מפגינים אחדים והציגו את גופותיהם לראווה ברחובות טבריה.

צעדי הדיכוי שנוקט המשטר נגד האזרים הם כנראה הסימן המובהק ביותר לקיומה של "בעיה אזרית" באיראן. המשטר בטהראן מפגין את חששו מ"האיום האזרי" בתחומו, ולכן יש השלכות קשות על יחסיה המורכבים והבעייתיים של איראן עם אזרבייג'אן. למשל, איראן סירבה שוב ושוב לאפשר לנשיא אזרבייג'אן, היידר אלייב,

נשיא איראן, האשמי רפסנג'ני

עם זאת, במישור האידיאולוגי הישגיה של איראן ברפובליקות המוסלמיות של חבר המדינות אינם רבים. מרבית האוכלוסייה במדינות אסיה התיכונה ובאזרבייג'אן אינה אוהדת את המסר הדתי המהפכני של טהראן. למרבית תושבי האיזור יש אומנם קשר חזק לאיסלאם, והפולחן האיסלאמי ממלא מקום חשוב בחיי היום-יום שלהם, אך בדרך כלל האיסלאם באיזור הינו עממי, ללא יעדים פוליטיים.⁵ יתר על כן, 70 שנות שלטון סובייטי גרמו לחילון של חלק מהאוכלוסייה. כאמור, גם מבנה הכוח המסורתי ברפובליקות (קבוצות אזריות, חמולות) שמר על יציבות חברתית ופוליטית באיזור – על אף השינויים שחלו בעקבות התפרקות ברית-המועצות – ובכך נמנעה השפעה מובהקת של כוחות אידיאולוגיים זרים. כמו כן תורמות המשפחות המורחבות ליציבות החברתית באסיה התיכונה על-ידי כך שהן ממלאות חלק מתפקידיה של מדינת הרווחה, שקרסה עם התמוטטות ברית-המועצות. בדרך זו הן מרככות את השינויים במעבר לכלכלת שוק.

סיכונים

יחד עם ההזדמנויות שנוצרו עבור טהראן בעקבות הקמתן של שש מדינות מוסלמיות חדשות בשטחי ברית-המועצות-לשעבר הוצבו בפניה אתגרים – בראש ובראשונה הסכנה של הקרנת לאומיות (בעיקר אזרית) על חבליה הצפוניים. סכנות נוספות – מנקודת ראותה של איראן – הן התגברות הנוכחות המערבית, הטורקית וה"ציונית". לכן איראן פועלת להרחיב את השפעתה בקרב מוסלמי אסיה התיכונה והקווקז תוך כדי נקיטת מדיניות "הגנתית".

הקמתן של מדינות לאומיות באסיה התיכונה ובקווקז שימשה זרז להתעוררות לאומית בקרב בני מיעוטים מאותו מוצא במזרח התיכון. ההתפתחות החשובה ביותר בהקשר זה הינה התגברות הפעילות הלאומית בקרב המיעוטים באיראן – במיוחד האזרים. איראן היא מדינה רב לאומית, וכמחצית מאוכלוסייתה היא ממוצא לא פרסי. מסיבה זאת היא פגיעה באופן פוטנציאלי לפעילות בדלנית. יותר אזרים מתגוררים באיראן מאשר באזרבייג'אן עצמה. קיימת מחלוקת לגבי המספר המדויק של האזרים – השלטונות האיראניים נוטים להמעיט במספרם, בעוד האזרים טוענים למספרים גדולים. נראה כי מספרם נע בין 15 ל-20 מיליון, ולפיכך הם מהווים כרבע עד שליש מהאוכלוסייה של איראן.

נראה כי להקמתה של אזרבייג'אן העצמאית הייתה השפעה על הלאומיות של האזרים באיראן. מאז קיבלה אזרבייג'אן עצמאות החלו בני המיעוט האזרי באיראן לכוון את עצמם "אזרים" במקום "טורקים", כפי שנהוג המשטר. אחד האירועים המשמעותיים ביותר על רקע לאומי היה המהומות האלימות שפרצו (באפריל 1995) בפרבר של טהראן, איסלאם-שער. לפי סוכנות הידיעות "תוראן", איזור זה מאוכלס בעיקר על-ידי אזרים.

הרפובליקות המוסלמיות בין איראן לבין רוסיה וארצות-הברית

היחסים בין איראן לבין הרפובליקות המוסלמיות החדשות ובין איראן לאזרבייג'אן מושפעים מאוד מיחסיהן של רפובליקות אלה עם ארצות-הברית ועם רוסיה. באותה מידה מושפעים יחסיהן של הרפובליקות המוסלמיות עם ארצות-הברית ועם רוסיה מיחסיהן עם איראן.

לאיראן ולרוסיה אינטרסים משותפים רבים באסיה התיכונה ובקווקז: שתיהן מעוניינות למנוע התבססות מערבית, טורקית ו"ציונית" במרחב, ושוניהן רוצות שאזרבייג'אן תישאר חלשה. מוסקבה רוצה בכך כדי שאזרבייג'אן תישאר חשופה לתכתיביה בתחום הביטחון והכלכלה. איראן רוצה בכך – כפי שכבר צוין – כדי שאזרבייג'אן לא תשמש מוקד משיכה עבור האזרים באיראן. לאיראן ורוסיה אינטרס משותף להגביר את ניצולו של הים הכספי, ולצורך זה עליהן להשיג את הסכמתן של המדינות הגובלות עם ים זה.

רוסיה אינה שותפה לפחד המערבי מפעילותה של איראן. במשך השנים התפתחו יחסים טובים בין מוסקבה לבין טהראן, ולרוסיה יש תחושה כי היא יכולה לעבוד עם איראן. לעומת זאת, רוסיה חוששת מהפעילות של הגורמים המוסלמיים "המערביים" – פקיסטאן, סעודיה, וטורקיה – במרכז אסיה ובאזרבייג'אן.

קשריה עם מוסקבה מהווים שיקול במדיניותה של איראן כלפי המוסלמים בחבר המדינות. מסיבה זאת

לבקר בטברז במהלך ביקוריו באיראן. יתר על כן, ב־1992 פיצלה טהראן את חבל מזרח אזרבייג'אן האיראני לשני חבלים – מזרח אזרבייג'אן ואורמיה – ובכך ניתקה מהאזרים – לפחות מבחינת השם – חבל ארץ גדול, המיושב על ידי אזרים. כמו כן יש לציין, כי על אף הצהרותיה הפומביות בדבר נייטרליות בסכסוך בין אזרבייג'אן לארמניה תומכת איראן למעשה בארמניה, ובשטחה עובר נתיב האספקה לארמניה. אילו באמת רצתה טהראן להביא קץ לסכסוך, היא הייתה יכולה לעשות זאת בקלות רבה על ידי חסימת נתיבי האספקה לארמניה. אך נראה כי איראן מעוניינת שאזרבייג'אן תמשיך להיות טרודה במלחמה, כדי שלא תוכל להקצות משאבים לפעילות בקרב האזרים האיראניים.

רגשות לאומיים הולכים וגוברים בקרב האזרים באיראן עשויים להשפיע על קבוצות לאומיות אחרות באיראן, דוגמת הבלוצים והכורדים. לא נראה כי הפעילות הלאומית המתרחשת באיראן מכוונת להביא לפירוקה של המדינה או לסיפוח של חלקים ממנה למדינות אחרות, אלא להביא לשינוי במשטר, ונראה כי בכוחה להטריד את המשטר ואף להחלישו.

נוסף על הבעיה הלאומית חוששת איראן מהקשרים ההולכים ומתהדקים בין הרפובליקות המוסלמיות של חבר המדינות לבין מדינות המערב, ובהן טורקיה וישראל, ופועלת כדי לסכל קשרים אלה. איראן חוששת כי שטחן של המדינות החדשות ינוצל על ידי ארצות-הברית וישראל לפעילות נגדה.

מפגינים איראניים שורפים דגלים אמריקניים – נובמבר 1986

ההתקרבות בין איראן לבין טורקמניסטאן וקזחסטאן הדאיגה את וושינגטון, ובתגובה היא הגבירה את שיתוף הפעולה עימן. התוצאה: טורקמניסטאן וקזחסטאן, ששיחקו את "הילד הרע", זכו ביחס מועדף מושינגטון. מדינות אסיה התיכונה והקווקז למדו איפוא כי נפנוף ביחסיהן עם איראן יכול לשמש כלי אפקטיבי למשיכת תשומת-לב מושינגטון ובאופן פרדוקסלי להביא להן סיוע ותמיכה אמריקניים.

סיכום

בעצמאותן של הרפובליקות המוסלמיות החדשות בחבר המדינות גלומות הזדמנויות עבור איראן להרחיב את השפעתה ואת קשריה החיצוניים ולחזק את מעמדה בעולם המוסלמי. יחד עם זאת, המדינות החדשות אינן רק חשופות להשפעות חיצוניות, אלא גם מקור של השפעה על איראן – ובמיוחד על התודעה הלאומית של המיעוטים החיים בה. ההשפעה בין איראן לבין המדינות המוסלמיות של אסיה התיכונה ושל הקווקז היא אפוא דרסטרית. תוך כדי ניסיונותיה "לייצא את המהפכה" מוצאת את עצמה איראן חשופה להשפעות, אשר עלולות לאיים על המשטר שלה במתכונתו הנוכחית.

הערות

1. באסיה התיכונה – קזחסטאן, אוזבקיסטאן, קירגיזסטאן, טורקמניסטאן וטג'יקיסטאן. בקווקז – אזרבייג'אן.
2. רק לים הכספי, שהינו ימה סגורה.
3. בסקר שנערך באוזבקיסטאן הגדירו רוב הנשאלים את איראן כמדינה שכדאי לשמור ממנה מרחק.
4. Nezavisimia Gazeta, March 28, 1995
5. חריגים למצב זה הינם טג'יקיסטאן, איזור עמק פרנגה באוזבקיסטאן וייתכן שאזורים בחבל נחצ'יבאן באזרבייג'אן. באזורים אלה ניכרת פעילות איסלאמית בעלת מטרות מדיניות.

נמנעת איראן מניסיונות להתסיס את המוסלמים בתוך רוסיה עצמה, למשל בצ'צ'ניה. אולם מחוץ לרוסיה – ברפובליקות המוסלמיות של חבר המדינות – מרשה לעצמה איראן להיות נועזת יותר בפעילותה, והיא אף יוזמת פעילות, אשר מביאה להתנגשות ישירה עם מוסקבה. דוגמא לכך היא תמיכתה של טהראן באופוזיציה הטג'יקית, אשר נאבקת בחיילים הרוסיים השומרים על הגבול בין טג'יקיסטאן לאפגניסטאן.

שיתוף הפעולה הרוסי-איראני במרחב ממחיש את אופיים האסטרטגי של היחסים בין שתי מדינות אלה ואת החשיבות ששני הצדדים מייחסים לקשרים אלה. רוסיה אינה נותנת לקונפליקטים העקיפים שלה עם איראן – למשל בטג'יקיסטאן – להשפיע על יחסיה עם טהראן, מאחר שהיא מייחסת חשיבות רבה ליחסים אלה. מבחינת מוסקבה מדובר ביחסים אסטרטגיים – לא רק בגלל האינטרסים הכלכליים, אלא גם מהסיבה שקשריה עם איראן (ועם עיראק) משאירים אותה בתמונת הפוליטיקה המזרח תיכונית. עקב קשריה עם המדינות ה"בעייתיות" במזרח התיכון נאלץ המערב להתחשב באינטרסים ובעמדות של מוסקבה. התחשבות זו של המערב נובעת מחשש שמוסקבה תגביר את תמיכתה באיראנים ומתוך רצון בעת הצורך לנצל את רוסיה כערוץ הידברות עימם.

בשנה האחרונה ניכרת עלייה משמעותית בפעילות האמריקנית באסיה התיכונה ובקווקז, וניתן להבחין במדיניות מגובשת יותר מצד וושינגטון כלפי האיזור. מדיניות זו נובעת מההכרה כי מדובר באיזור חשוב – הן בזכות מצבורי הנפט והגז בים הכספי והן כזירת התמודדות לבלית איראן. בשנים הראשונות לעצמאותן נטתה וושינגטון לראות את מדינות אסיה התיכונה והקווקז כחצר האחורית של רוסיה ואפשרה לה יד חופשית למדי באיזור, גם כאשר מוסקבה פגעה באופן קיצוני בזכויותיהן של המדינות העצמאיות החדשות. גם כאשר רצתה וושינגטון למלא תפקיד יותר פעיל במרחב, ובמיוחד בקווקז, מצא עצמו הממשל מוגבל מאוד על-ידי קונגרס פרארמני, אשר חוקק חוקים אנטי אזריים. אך כאמור, זה כשנה ניכרת תפנית במדיניות וושינגטון כלפי האיזור. המדינות החדשות מבינות כי לקשריהן עם איראן יש השפעה מכרעת על יחסיהן עם המערב. במסגרת מאמציהן לשפר את יחסיהן עם ארצות-הברית הצטרפו אזרבייג'אן ואוזבקיסטאן (באפריל 1995) לחרם האמריקני על איראן, ובכך נטלו על עצמן סיכון גדול. בניגוד לציפיותיהן, לא קיבלו אזרבייג'אן ואוזבקיסטאן תגמול משמעותי על צעדיהן. נשיאיהן של שתי המדינות אפילו לא הזמנו לערוך ביקורים ממלכתיים מלאים בושינגטון – למרות הפצרותיהם החוזרות ונשנות. קזחסטאן וטורקמניסטאן למדו לקח מהעדר התגמול האמריקני והבטיחו לטהראן כי אין בכוונתן להצטרף אל החרם עליה, ואף הידקו את שיתוף הפעולה שלהן עם טהראן ונתנו פומבי ליחסיהן. איראן מיהרה להצביע על שיתוף פעולה זה כעל דוגמא לכישלון החרם האמריקני עליה.